

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TAIFA
MTIHANI WA STASHAHADA YA UALIMU WA SEKONDARI

711

KISWAHILI

Muda: Masaa 3

MAJIBU

Mwaka: 2013

Instructions.

1. Karatasi hii ina sehemu **A, B** na **C** zenye jumla ya maswali kumi na sit (16).
2. Jibu maswali yote kutoka sehemu **A** na maswali mawili kutoka kila sehemu **B** na **C**.
3. Sehemu **A** ina alama **arobaini (40)** na sehemu **B** na **C** Zina jumla ya alama **sitini (60)**.
4. Simu za mkononi **haziruhusiwi** katika chumba cha mtihani.
5. Andika **Namba yako ya Mtihani** katika kila ukurasa wa kijitabu chako cha majibu

maktaba.tetea.org

1. (a) Eleza maana ya nomino za dhana.

Nomino za dhana ni majina yanayotaja vitu visivyoshikika wala kuonekana kwa macho, bali vinatambulika kwa kutumia fikra, hisia au imani. Ni majina ya hali, sifa, au mchakato kama vile upendo, uaminifu, uchungu, hasira, na hofu.

(b) Taja mifano miwili ya nomino za dhana na tunga sentensi moja kwa mojawapo.

Mifano: *huruma* na *uhuru*.

Sentensi: *Watoto walionyesha huruma kwa mbwa aliyejeruhiwa.*

2. (a) Fafanua maana ya kauli ya kitenzi.

Kauli ya kitenzi ni namna ambayo tendo linaloelezwa na kitenzi linavyotendwa au kufanyiwa. Inaonyesha mahusiano kati ya mtendaji wa tendo na mtendewa, na pia inaeleza jinsi tendo linavyoenea kwa wahusika.

(b) Taja kauli mbili za vitenzi na andika sentensi kwa kila kauli.

Kauli ya kutendewa: *Mtoto alipikiwa chakula na mama.*

Kauli ya kujifanyia: *Aliyakatakata matunda mwenyewe.*

3. Eleza tofauti kati ya vielezi vya mahali na vielezi vya namna kwa kutoa maana na sentensi ya mfano kwa kila kimoja.

Kielezi cha mahali huonyesha eneo au mahali tendo linapofanyika. Mfano: *Alienda shuleni*. Neno *shuleni* linaeleza mahali.

Kielezi cha namna huonyesha jinsi au mtindo ambavyo tendo linafanyika. Mfano: *Aliimba kwa uzuri*.

Neno *kwa uzuri* linaeleza namna ya kuimba.

4. (a) Eleza maana ya sentensi changamano.

Sentensi changamano ni sentensi inayoundwa kwa zaidi ya kishazi kimoja ambapo kishazi kimoja hutegemea kingine ili kuleta maana kamili. Kishazi kimoja huwa tegemezi kwa kingine.

(b) Tunga sentensi moja ya changamano ukitumia kiunganishi ingawa.

Ingawa mvua ilikuwa inanyesha, waliendelea na sherehe kama kawaida.

5. Taja vipashio vinne vya mawasiliano na eleza kwa kifupi kazi ya kila kimoja.

Neno: Hili ni kipashio cha msingi kabisa cha lugha ambacho hujenga sentensi, mfano *mtoto*.

Kishazi: Hili ni kundi la maneno linaloweza kutoa ujumbe lakini si sentensi kamili, mfano *kwenda sokoni*.

Sentensi: Ni kipashio kamili chenye maana inayojitegemea, mfano *Mwalimu aliingia darasani*.

Aya: Ni kundi la sentensi zinazohusiana kimaana na kimuundo katika maelezo, mfano wa aya ni kifungu cha sentensi zinazojadili wazo moja.

6. (a) Eleza maana ya mofimu huru.

Mofimu huru ni kipashio cha lugha ambacho huweza kujisimamia na kutoa maana kamili bila kutegemea mofimu nyingine. Kwa mfano, neno *mwalimu* lina maana kamili peke yake.

(b) Tofautisha mofimu huru na mofimu tegemezi kwa kutoa mfano mmoja kwa kila aina.

Mofimu huru hutumika peke yake kama *mti*, wakati mofimu tegemezi haiwezi kutumika pekee, mfano *-ni* (ambayo hutegemea neno jingine kama *shuleni*).

7. Eleza maana ya methali na eleza maana ya methali ifuatayo: *Chema chajiuza, kibaya chajitembeza*.

Methali ni semi fupi zenye hekima na mafunzo ambayo hutumiwa kufundisha au kukosoa kwa njia ya mafumbo. Methali huakisi maadili na imani za jamii.

Methali *Chema chajiuza, kibaya chajitembeza* ina maana kwamba jambo au mtu mwenye tabia njema haahitaji kujitangaza, sifa zake hujulikana tu. Lakini mtu au jambo baya huhitaji kutangaza ili kupata watu wa kukikubali.

8. (a) Taja tamathali mbili za usemi zinazotumika katika ushairi.

Tashbihi na sitiari.

(b) Eleza mchango wa kila tamathali katika uwasilishaji wa maudhui.

Tashbihi husaidia kulinganisha hali au jambo kwa kutumia maneno kama *kama* au *kama vile*, na huleta picha ya wazi kwa msomaji au msikilizaji. Mfano: *Anatembea kama paa*.

Sitiari huongeza uzito wa maana kwa kutumia mlinganisho wa moja kwa moja bila kutumia maneno ya kulinganisha. Mfano: *Yeye ni jua la maisha yangu*, akimaanisha ni mtu muhimu sana.

9. Taja aina mbili za kazi za fasihi andishi na eleza sifa kuu ya kila aina.

Tamthilia: Hii huandikwa kwa ajili ya kuigizwa jukwaani na hutumia mazungumzo ya moja kwa moja baina ya wahusika.

Riwaya: Hii ni kazi ndefu ya kifasihi iliyoandikwa kwa maandishi inayoeleza matukio ya kubuniwa au halisi, yenye mtiririko wa matukio, wahusika na dhamira.

10. Kwa hoja mbili eleza kwa nini matumizi ya Kiswahili katika teknolojia ya habari na mawasiliano ni muhimu kwa Watanzania.

Kwanza, Kiswahili hurahisisha upatikanaji wa maarifa ya kiteknolojia kwa watu wengi wa kawaida ambao hawazungumzi Kiingereza. Lugha hii huwafanya watumiaji wa simu, televisheni au kompyuta kuelewa vizuri huduma au bidhaa.

Pili, matumizi ya Kiswahili katika teknolojia huchangia kuikuza lugha yenyewe kwa kuibua msamiati mpya unaohusiana na teknolojia, hivyo kufanya Kiswahili kiweze kutumika katika nyanja za kisasa na kitaalamu.

11. Eleza hatua sita muhimu zinazopaswa kufuatwa na mwalimu anapofundisha ufahamu wa kusikiliza darasani.

Hatua ya kwanza ni maandalizi ya kipande cha kusikiliza. Mwalimu lazima achague kifungu kinachofaa ambacho kitazingatia viwango vya wanafunzi wake kwa lugha na maudhui.

Hatua ya pili ni kuandaa maswali ya kuelekeza. Mwalimu huandaa maswali ya kabla ya kusikiliza ili kuwaandaa wanafunzi kuelewa muktadha wa kifungu wanachotarajia kusikia.

Hatua ya tatu ni kutoa maagizo kwa wanafunzi. Mwalimu huwahimiza wanafunzi kusikiliza kwa makini, kuelekeza mawazo yao kwa lengo fulani, na kuwapa maelekezo kuhusu kile wanachopaswa kuelewa au kutambua.

Hatua ya nne ni kusoma au kucheza kifungu hicho. Hii hufanyika mara moja au mbili kwa utulivu ili kuwapa wanafunzi muda wa kutafakari au kuchukua dondoo muhimu.

Hatua ya tano ni kujadili maswali yanayohusiana na kifungu. Mwalimu huuliza maswali yaliyotayarishwa mapema ili kupima kiwango cha uelewa wa wanafunzi na kuwafanya washiriki kikamilifu.

Hatua ya sita ni kutoa mrejesho na masahihisho. Mwalimu hurekebisha majibu, kueleza tena sehemu ngumu, na kuhimiza wanafunzi kuelewa dhana kuu pamoja na matumizi ya lugha sahihi.

12. Kwa hoja sita, eleza changamoto zinazowakumba wanafunzi wa sekondari katika kuandika insha za hoja.

Wanafunzi wengi hukosa uwezo wa kupangilia hoja kwa mpangilio unaoeleweka. Hili husababisha insha zao kuwa na mkanganyiko wa mawazo.

Baadhi yao huwa na msamiati finyu wa Kiswahili, hali inayowafanya washindwe kujieleza kwa kina au kwa kutumia lugha sahihi.

Pia, wengi wao huandika insha bila kuzingatia aina ya insha inayotakiwa, kwa mfano kuchanganya insha ya hoja na ya maelezo, jambo linalopunguza alama zao.

Wanafunzi hukosa ufahamu wa kutosha kuhusu mbinu za kufungua insha na kuhitimisha insha kwa namna inayovutia na inayoakisi ujumbe wa mwili wa insha.

Changamoto nyingine ni kutumia lugha ya mtaani au maneno ya kikanda yasiyokubalika kitaaluma, jambo linalopunguza ubora wa kazi zao.

Vilevile, baadhi yao hufanya makosa ya kisarufi na tahajia kwa kiwango kikubwa, hali inayochangia insha zao kutopendeza kwa msomaji.

13. Kwa hoja sita, eleza nafasi ya Kiswahili katika kulinda na kuendeleza utamaduni wa Mtanzania.

Kiswahili hutumika kama chombo cha kuwasilisha hadithi, methali, na nyimbo za jadi ambazo huhifadhi historia na maadili ya jamii.

Kupitia Kiswahili, mila na desturi za makabila mbalimbali huwasilishwa kwa kizazi kipya kwa njia ya fasihi simulizi na maandishi, hivyo kuhifadhi urithi wa kitamaduni.

Lugha ya Kiswahili hutumika katika matamasha ya sanaa, maigizo, na maonesho ya utamaduni ambapo wasanii hujieleza na kuwasiliana na jamii kwa ufanisi.

Kiswahili hujenga mshikamano wa kitaifa, jambo linalosaidia kutunza amani na maelewano kati ya watu wa makabila tofauti, hivyo kuendeleza tamaduni kwa pamoja.

Vyombo vya habari kama redio na runinga hutangaza vipindi vya kitamaduni kwa kutumia Kiswahili, jambo linalosaidia kuelimisha na kukuza utambulisho wa jamii.

Elimu ya Kiswahili mashuleni hujenga msingi wa kuelewa na kuthamini vipengele vya utamaduni, kwa kuwa masomo mengi hujumuisha maarifa ya kijamii na kiutamaduni.

14. Tathmini athari za matumizi ya lugha za kigeni katika mfumo wa elimu nchini Tanzania kwa hoja sita.

Matumizi ya lugha za kigeni, hasa Kiingereza, huwakwamisha wanafunzi wengi wanaotoka katika mazingira ya Kiswahili, kwa sababu hujifunza kwa lugha wasiyoimudu vyema.

Wanafunzi hupoteza ujasiri wa kujieleza darasani kwa sababu ya hofu ya kufanya makosa ya kimatamshi au kisarufi katika lugha ya kigeni.

Wengi hushindwa kuelewa masomo kikamilifu, hivyo kushuka kwa ufaulu wao kwa sababu wanajifunza kwa lugha isiyokuwa ya kwanza wala ya pili kwao.

Athari nyingine ni kudhoofika kwa matumizi ya Kiswahili, hasa katika maeneo ya mijini ambapo watoto hujifunza na kuzungumza Kiingereza zaidi kuliko lugha yao ya taifa.

Matumizi ya lugha za kigeni huongeza pengo la kielimu kati ya watoto wa mijini na wa vijijini, kwa kuwa wa vijijini mara nyingi huwezi kufaulu kwa lugha ya kigeni.

Pia, lugha za kigeni huathiri utambulisho wa Taifa na kupunguza thamani ya Kiswahili kama chombo rasmi cha mawasiliano na elimu.

15. (a) Taja maudhui matatu yaliyopo katika kifungu.

Kwanza, kifungu kinaonyesha umuhimu wa Kiswahili katika mawasiliano ya kisiasa na kijamii nchini Tanzania.

Pili, kinaeleza mchango wa Kiswahili katika kuunganisha wananchi na serikali kupitia vyombo vya habari. Tatu, kifungu kinatilia mkazo changamoto ya watu kutozingatia Kiswahili sanifu licha ya ongezeko la matumizi yake.

(b) Kwa nini Kiswahili kinachukuliwa kuwa daraja kati ya wananchi na serikali?

Kiswahili kinachukuliwa kuwa daraja kwa sababu hutumiwa na wanasiasa na viongozi kueleza sera, mipango, na maamuzi ya serikali kwa wananchi kwa lugha wanayoyielewa, hivyo kurahisisha uelewa, uwajibikaji na ushirikishwaji.

16. Jadili hoja sita zinazothibitisha kuwa lugha ya Kiswahili ni chombo cha maendeleo nchini Tanzania.

Kiswahili hutumika kufundishia shule za msingi na sekondari, hivyo kusaidia upatikanaji wa elimu kwa watu wengi bila vikwazo vya lugha.

Ni lugha inayotumiwa kwenye mikutano, warsha, na mabaraza ya maamuzi serikalini, jambo linaloweza wananchi kushiriki moja kwa moja katika maendeleo.

Vyombo vya habari vinavyotumia Kiswahili husaidia wananchi kupata taarifa kwa haraka kuhusu maendeleo, afya, siasa na uchumi, hivyo kuongeza ushiriki wa kijamii.

Kiswahili huunganisha jamii kutoka makabila na maeneo tofauti, hali inayowezesha mshikamano wa kitaifa unaohitajika kwa maendeleo ya pamoja.

Katika biashara, Kiswahili hutumika kama lugha ya mawasiliano kati ya wauzaji na wanunuzi kote nchini, hivyo kuchochea uchumi wa ndani.

Serikali na mashirika hutumia Kiswahili kuendesha kampeni za maendeleo, chanjo, kilimo, na usafi wa mazingira, kwa kuwa ni lugha ya kueleweka kwa urahisi na wengi.